

proces mira i opraštanja. Potom je D. MacLaren, kao generalni tajnik Caritasa Internationalisa, dao svoj doprinos u upoznavanju s tom crkvenom institucijom i njezinim djelovanjem, a R. Schreiter, kao stručnjak na području društvenog pomirenja, iznio je neka sustavnija razmišljanja o oprostima i pomirenju u skladu s katoličkim stavovima. Prvo je progovorio o pojmu pomirenja na osobnoj i društvenoj razini, zatim je rekao nešto o shvaćanju pojma "oprost", naročito opraštanja neprijateljima. Posebnu je pozornost posvetio značenju oprosta u društvenom kontekstu, te međuodnosu oprosta i pomirenja, kao specifičnom katoličkom doprinosu procesu društvenog pomirenja.

Osim ovih kraćih uvodnih predavanja, ostalih doprinosa i rasprava, u ovoj su publikaciji otisnuta i dva dodatna priloga. Jedan od njih je rad fra Ante Vučkovića (inače moderatora oba okrugla stola) *Struktura zla i oprost*. Kako je istaknuto u predgovoru, ovaj je članak uvršten kao primjer promišljanja problematike oprosta koji je prethodio CROPAX-projektu, a bio je iznesen na simpoziju u Splitu u travnju 1995. godine. Članak sustavnije obrađuje ovu problematiku i, premda je stavljen na sam kraj, bilo bi ga korisno pročitati kao uvodnoga u ovaj svezak. Uz njega je još dodan, također pažnje vrijedan, i zajednički osvrt Franjevačkog instituta za kulturu mira iz Splita i Centra za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka na neke inicijative međunarodne zajednice u svezi s pomirenjem Hrvata i Srba i programom Vlade Republike Hrvatske za uspostavu povjerenja.

U trećoj publikaciji CROPAX-projekta, koja nosi naslov *Razgovori o opraštanju*, susrest ćemo se s formalno neopterećenim promišljanjima kršćanskih intelektualaca i dubokouvjerenih vjernika, izraženih u formi dijaloga. Ovaj svezak obogaćuje širinu i raznovrsnost već ponuđenih promišljanja o oprostima i pomirenju u prethodna dva sveska. Razgovore su vodili Željko Mardešić, fra Ivan Šarčević, fra Bože Vuleta i fra Ante Vučković, i to dan nakon splitskog prosvjdnoga skupa sudionika Domovinskog rata. Stoga, su ti razgovori nosili u sebi i trag toga vremena koji ih samo čini još interesantnijima, životnijima i autentičnijima.

Na samom kraju valja pohvaliti vrlo praktično dvojezično (hrvatsko-engleski) izdanje sva tri sveska. Ono utemeljuje nadu da će ove

publikacije, koje tako kvalitetno i cjelovito obrađuju problematiku oprosta i pomirenja u Hrvatskoj, pročitati i pokoji stranac te steći autentičan i realan uvid u stanje, probleme, muke, trud, strepnje i nade građana Hrvatske glede oprosta i pomirenja na ovom, ipak još svježem ratom pogođenom i uzdrmanom području.

Željka Bišćan

DJECA I MEDIJI: ULOGA MEDIJA U SVAKODNEVNOM ŽIVOTU DJECE

Vlasta Ilišin, Ankica Marinović
Bobinac, Furio Radin

Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži;
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, 2001.

U današnje vrijeme svjedoci smo snažne ekspanzije medijskih sadržaja i u kvalitativnom i u kvantitativnom smislu. Medijske poruke različitih izvorišta prisutne su u svim društvima, a primatelji i kreatori poruka u međusobnom su vrlo živom, dinamičnom i kompleksnom odnosu. Mediji su sastavni dio naših života i to u svim fazama, uključujući čak i najraniju dob. Različite tiskovine, nacionalne i lokalne radiopostaje i televizijski programi, prisutni su u gotovo svim kućanstvima, a zbog relativno lake dostupnosti i brzine širenja informacija, neizostavni su činitelji ljudske svakodnevnice. Funkciju masovnog medija u novije vrijeme sve više poprima i *internet*, što doprinosi sve većem otvaranju mogućnosti dvosmjerne komunikacije, te brisanju jasnih granica između odašiljanja i primanja poruka.

Sveprisutnost medija u različitim aspektima društvenog života urodila je i nizom socioloških, psiholoških, politoloških i komunikacijskih istraživanja koja nastoje rasvijetliti brojne funkcije masovnih medija u suvremenom društvu. Mediji se već više od sedamdeset godina nalaze u fokusu interesa europskih i svjetskih istraživača. Ipak, u Hrvatskoj su

medijska istraživanja tek u začetku, a stvaran odnos medija i njihovih konzumenata u uvjetima koji karakteriziraju hrvatsko društvo, praktički je neistraženo područje. Posebno je neistražen problem odnosa djece spram medija, te uloga medija u procesu socijalizacije, obrazovanja i odgoja djece.

Upravo je pomanjkanje takvih istraživanja stvari ponukalo Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži da 2000. godine organizira, u suradnji s UNICEF-om, nekoliko okruglih stolova posvećenih temi **Utjecaj medija na djecu**. Tom prigodom izraženi su stavovi stručnjaka različitih profila, iz zemlje i inozemstva, koji su nedvosmisleno ukazali na nužnost intenziviranja istraživačkih aktivnosti posvećenih odnosu medija i djece.

Sukladno navedenom, Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, uz financijsku potporu UNICEF-ova ureda za Hrvatsku, inicirao je istraživanje *Utjecaj medija u svakodnevnom životu djece*, a njegovu provedbu povjerio je stručnjacima Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu.

Knjiga *Djeca i mediji: uloga medija u svakodnevnom životu djece*, autora Vlaste Ilišin, Ankice Marinović Bobinac i Furija Radina, koju su 2001. godine zajednički objavili Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži i Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, produkt je upravo toga istraživanja.

Svojim sadržajem i stilom pisanja, knjiga predstavlja vrlo informativno i lakočitljivo štivo. Problem medija smješten je u širi sociološki kontekst. Na taj se način čitateljima pruža niz znanstvenoutemeljenih informacija značajnih za proces odrastanja, s posebnim naglaskom na uvjete koji karakteriziraju hrvatsko društvo u vrijeme provođenja istraživanja, odnosno u vrijeme tranzicije i značajnih političkih promjena.

Knjiga se sastoji od šest poglavlja i dva priloga, a popis korištene literature nalazi se na kraju svake sadržajne cjeline.

Prvo poglavlje, autorice Vlaste Ilišin, pod nazivom *Konceptualni okvir istraživanja*, sadrži osnovne informacije o teorijskim i metodološkim osnovama istraživanja, uz kratak pregled relevantnih znanstvenih spoznaja o tom fenomenu u svijetu i u nas. Posebna pozornost posvećena je objašnjenju procesa socijalizacije i svih socijalizacijskih činitelja u doba djetinjstva i rane adolescencije. Dana je i di-

stinkcija između masovne kulture i masovnih medija, s posebnim osvrtom na teorije koncepta medijskih primatelja. Autorica ukazuje na mogućnost razvoja kritičke i autoritarne svijesti primatelja medijskih poruka, opravdano ukazujući na činjenicu "da ljudi medije i njihove sadržaje koriste selektivno – od određivanja ritma do izbora sadržaja na osnovi tema, autora i sličnog – a što svakako upućuje na aktivan odnos i ograničenost medijskog utjecaja na primatelje". Rečeno, manje ili više eksplicitno, potvrđuju i rezultati istraživanja prikazanih u potpoglavlju *Dosadašnja istraživačka saznanja*.

Samo istraživanje *Utjecaj medija u svakodnevnom životu djece* temelji se na dvjema osnovnim premisama. Masovni mediji promatrani su kao potencijalno važan socijalizacijski agens, pri čemu njihov utjecaj na djecu nije izravan, već posredovan brojnim socijalnim činiteljima. U tom smislu, istraživanjem su propitivane tri hipoteze: 1) masovni mediji zauzimaju istaknuto mjesto u svakodnevnom životu djece; 2) intenzitet korištenja medija i medijski sadržaji koje djeca preferiraju, indikatori su potencijalnog utjecaja masovnih medija na djecu, 3) korištenje medija i njihovih sadržaja povezano je s promatranim socijalnim obilježjima djece. Istraživanje je provedeno na kvotnom i namjernom uzorku od 1.000 ispitanika – učenika osnovnih škola od 5. do 8. razreda, iz 10 osnovnih škola iz različitih područja Hrvatske (velikih gradova, malih gradova i seoskih naselja).

Podaci su prikupljeni posebno konstruiranim upitnikom, s pitanjima zatvorenoga, intervalnog tipa (prema Likertovoj ljestvici). Upitnik se nalazi u prilogu knjige.

Struktura uzorka opisana je vrlo detaljno, a upućuje na zaključak da se radi o uzorku koji je po nekim svojim sociodemografskim obilježjima superiorniji od ukupne hrvatske populacije (poglavito po stupnju obrazovanja roditelja i školskom uspjehu ispitanika). Zanimljiv je rezultat prema kojem je školski uspjeh ispitanika statistički značajno povezan s gotovo svim promatranim njihovim sociodemografskim obilježjima, osim s okolnošću radi li se o potpunoj, nepotpunoj ili proširenoj obitelji.

Ukratko, način na koji je uzorak ispitanika opisan, ukazuje na niz specifičnosti socijalnog prostora istraživanja. Zaključno, autorica konstatira da su u najpovoljnijem socijal-

nom položaju djeca koja žive u potpunim obiteljima, u kojima su oba roditelja zaposlena i visokoobrazovana, te nastanjena u velikim gradovima. Njihov antipod su djeca koja dolaze iz obitelji u kojoj su roditelji bez ikakvih, ili s minimalnim kvalifikacijama, te su usto češće nezaposleni i razvedeni; a slično je i sa onima koji žive u selu. Te dvije ekstremne skupine djece jasno se razlikuju i po školskom uspjehu.

U poglavlju *Obitelj i škola*, autorica Anka Marinović Bobinac na vrlo zanimljiv i pristupačan način oslikava prilike u hrvatskom društvu, s posebnim osvrtom na rezultate znanstvenih istraživanja o vrijednosnim orijentacijama, koji argumentiraju pokušaje retradicionalizacije društva, a što se ogleda u rezultatima istraživanja dobivenih u području ispitivanja obiteljske situacije i komunikacije te u području školskog miljea i obrazovnih aspiracija ispitanika. Prikazujući i komentirajući rezultate istraživanja, autorica pruža informacije o nizu značajnih činitelja odrastanja, posebno u obiteljskom, komunikacijskom i školskom okruženju. Pritom zaključno rezimira da, s jedne strane, postoje obitelji višega socijalnog statusa iz urbanih sredina i s manjim brojem djece, a s druge strane, obitelji iz ruralnih i malogradske sredine nižega su socioekonomskog statusa, i s većim s brojem djece. Glede interpersonalne komunikacije u obitelji i izvan nje, pokazalo se da postoje razlike između dječaka i djevojčica u temama komunikacije s roditeljima i vršnjacima, te da postoji opstojnost tradicionalnog i patrijarhalnog mentaliteta u obiteljima ispitanika. Na kraju, autorica ukazuje na tezu prema kojoj socijalno porijeklo umnogome utječe na aspiracije ispitanika prema budućnosti, što se ogleda i u obrazovnim aspiracijama ispitanika.

Razmjerno kratko poglavlje Furija Radina – naslovljeno *Vrijednosti i neprihvatljiva ponašanja* ukazuje na bitne psihološke komponente odrastanja koje se ogledaju u strukturi i stabilnosti vrijednosti, što se reflektira na način na koji ispitanici percipiraju društveno neprihvatljiva ponašanja. Najkraće rečeno, dobiveni rezultati ukazali su na relativnu homogenost vrijednosnog sustava ispitanika, a dobivene razlike generirane su spolnim i dobnim razlikama među ispitanicima. U pogledu prihvaćenosti neprihvatljivih ponašanja, autor zaključuje da su relativno najzastupljeniji oblici odnosa prema društvenim normama, oni koji

se mogu prepoznati u faktorima buntovništva i neposlušnosti, a najmanje oni koji čine faktor devijantnosti. Pritom je prihvaćanje društvenih normi od strane ispitane djece i predadolescenata u skladu s općim etičkim načelima, što je posebno primjetno u modernim urbanim sredinama.

Naprijednavedena poglavlja u funkciji su detaljnog opisa socijalnog konteksta u kojem se istražuje utjecaj medija na djecu. Sami mediji kao predmet istraživanja prvi se put spominju u poglavlju Vlaste Ilišin, i to kao jedan od mogućih sadržaja kojima ispitanici ispunjavaju svoje slobodno vrijeme. Poglavlju *Slobodno vrijeme* u knjizi je, zasluženo, posvećeno dosta pozornosti. U uvodnim napomenama pojašnjava se fenomen slobodnog vremena i načini na koji se taj fenomen istražuje, uključujući njegovu sadržajnu i vremensku određenost, s posebnim naglaskom na značaj slobodnog vremena u svakodnevnom životu djece. U tom smislu, posebno se akceptira teza prema kojoj slobodno vrijeme nije apsolutno neuvjetovano, čak i kada su u pitanju djeca, jer izbor aktivnosti u slobodnom vremenu ovisi o tzv. subjektivnim i objektivnim činiteljima.

Da je tome tako, potvrđuju i rezultati istraživanja kojim su obuhvaćeni sljedeći indikatori slobodnoga vremena djece: uključenost u izvanškolske aktivnosti, količina vremena koju provode sami kod kuće, omiljeni oblici druženja, način provođenja školskih praznika, iskustva s psihoaktivnim supstancama, te količina dnevnog slobodnog vremena i aktivnosti u tom vremenu (s posebnim naglaskom na medije). Ovako koncipirano istraživanje urodilo je nizom zanimljivih rezultata, a omogućilo je i kvalitetan uvid u sadržaj i količinu slobodnoga vremena osnovnoškolske djece u Hrvatskoj, s obzirom na različite socijalne okolnosti u kojima ona odrastaju.

Posebno je znakovita "izrazita usmjerenost djece na razne medije, na koje troše najveći dio svoga slobodnog vremena", i to kada se mediji promatraju integralno (od knjiga i tiska, preko glazbe, radija, televizije i filmova, do kompjutera). Multivarijantna obrada podataka upućuje na pet obrazaca provođenja slobodnog vremena: čitanje, vizuelni mediji, druženje i zabava, glazba i televizija, kao posebni faktor.

Utjecaj televizije kao općenito najzastupljenijeg i najutjecajnijeg medija, kao i drugih medija, opširno je elaboriran u poglavlju *Ko-*

rištenje masovnih medija. U njegovu nastajanju sudjelovalo je svih troje autora, a čine ga sljedeća potpoglavlja: *Tisak za mlade*, *Radio*, *Televizija* i *Kompjutor*. Među djecom je, kao i u drugim dobnim skupinama, najučestalije gledanje televizije, slijedi slušanje radija, pa čitanje tiska za mlade, dok je korištenje kompjutora na posljednjem mjestu. Između ostalih zanimljivih rezultata koji se odnose na načine korištenja ova četiri medija, istaknimo onaj prema kojemu djeca najviše gledaju programe za odrasle, posebno programe s elementima uzbuđenja. S druge strane, programi koji su kreirani za djecu, postižu nisku stopu gledanosti.

Jednako je zanimljiv i rezultat koji opisuje povezanost duljine gledanja i funkcije televizije. Ako djeca televiziju gledaju kratko, tada preferiraju edukativne sadržaje, a ako je gledaju više od tri sata na dan, najčešće odabiru zabavne sadržaje. Znakovit nalaz istraživanja jest i onaj koji identificira spol djeteta kao najizrazitije diskriminatorno obilježje s obzirom na načine korištenja televizije – kako u ravni izloženosti televiziji tako i u ravni odabira programa.

Ostala sociodemografska obilježja ispitanika pokazala su se značajnijima u analizi načina korištenja drugih promatranih medija, poglavito kompjutora.

Zaključna razmatranja, posljednje poglavlje knjige *Djeca i mediji*, posvećena su sumiranju dobivenih rezultata istraživanja. Autori naglašavaju kako istraživanje nije prepoznalo ni jedan socijalizacijski agens koji bi značajnije pridonio medijskom odgoju djece, posebno se osvrćući na odgojne potencijale roditelja i obrazovnih ustanova. U tom pogledu, autori zagovaraju stajalište prema kojem je uspjeh izvjesniji ako medijski odgoj djece preuzmu roditelji, nego što bi to mogla škola.

Uopćeno govoreći, knjiga *Djeca i mediji* predstavlja pionirsko istraživanje o ulozi medija u svakodnevnom životu djece, izvršena u hrvatskim uvjetima, te kao takvo predstavlja kvalitetnu osnovu za daljnja istraživanja u ovom području. Nadalje, istraživanje ukazuje na potrebu vođenja osnovnoškolske djece kroz medijske sadržaje, kako bi njihovi odgojno-obrazovni i socijalizacijski potencijali bili kvalitetnije iskorišteni. Istraživanje je također ukazalo i na sve slabiju granicu između “dječjih” i drugih medijskih sadržaja.

Rezultati ovoga istraživanja govore u prilog opravdanosti napora uloženi u uvođenje medijskog odgoja i medijske kulture u rad s djecom od najranije dobi. S time u vezi, ohrabruje i uvođenje poglavlja *Djeca i mediji* u revidirani **Nacionalni program djelovanja za djecu**, što predstavlja početni korak u toj vrsti odgoja djece.

Dejana Bouillet

THE PRICE OF VIRTUE: THE ECONOMIC VALUE OF THE CHARITABLE SECTOR

Vivien Foster, Susana Mourato, David Pearce, Ece Özdemiroğlu

Cheltenham: Edward Elgar, 2001.

Ova se knjiga bavi veoma suvremenom temom – procjenom gospodarske vrijednosti neprofitnog sektora. Knjiga se sastoji od tri dijela. Prvi dio, *Mjerenje gospodarske vrijednosti neprofitnog sektora*, čini i najveći dio knjige. Problem koji se ovdje razmatra konceptualno se utemeljuje u činjenici da neprofitni sektor, isto kao i profitni, ima svoj *in-put* kao i *out-put*. Vrijednost se u gospodarskom sektoru određuje cijenom koja se postiže na tržištu. Neprofitni sektor pruža usluge uz velike subvencije ili korištenjem volonterskog rada. Stoga se javljaju problemi u procjeni vrijednosti takvih doprinosa. Neprofitni sektor doprinosi izgradnji socijalnog kapitala, te na taj način doprinosi ozračju gospodarskog razvoja, a što je i opet teško mjerljivo. Međutim, bez mjerenja *out-puta* ne može se na zadovoljavajući način govoriti o učinkovitosti neprofitnog sektora. Mjerenje *out-puta* znači usmjerenost na korisnike programa, bili oni beskućnici ili neka druga ciljana skupina. Time na strukturu sektora utječu neki netržišni faktori. Uzimajući u obzir navedena ograničenja, u knjizi se razvija metodologija vrednovanja *out-puta* neprofitnog sektora.

U svojim priložima autori analiziraju postojeće indikatore koji upućuju na veličinu neprofitnog sektora. Središnji problem je mje-